

ALTMİŞBEŞİNCİ SANAT YILINDA FERRUH BAŞAĞA

Kıvanç OSMA*

Ferruh Başağa Galerı Binyıl tarafından düzenlenen, 1999, 2000 tarihli yapıtlarının yer aldığı sergi ile altmışbeşinci sanat yılını kutladı. Resim yapmaya küçük yaşlarda Bosna'da başlayan sanatçının profesyonel anlamdaki resim çalışmalarına adım atması 1936'lara rastlar. Türkiye'de soyut resmin erken tarihli örneklerini veren Başağa, elli yılı aşkın bir süredir geometrik soyutlama ve geometrik soyut anlayışta yapıtlar üretmektedir.

1914 yılında İstanbul'da doğan sanatçı İlkokulu Yeşilköy'de bitirmiştir. Kumkapı Fransız Koleji'nde öğrenim gördüğü sırada annesiyle birlikte Bosna'ya gitmiştir. Burada Sarajevo Teknik Lisesinde elektromekanik eğitimi almıştır¹. 1935 yılında İstanbul'a döndüğünde edinmiş olduğu teknik resim bilgisi dolayısıyla Nuri Demirağ'ın Beşiktaş'taki uçak fabrikasında çalışmaya başlamıştır. Fabrikaya gidip gelirken önünden geçtiği Akademi ilgisini çekmiştir. Kısa bir süre sonra, fabrikadan ayrılarak Akademi'ye kaydolmuştur. Önce, bir buçuk yıl, Nazmi Ziya Güran atölyesinde, ardından Zeki Kocamemi atölyesinde eğitim görmüştür². 1940 yılında. Türk resmine toplumsal gerçekçi anlayışı getirecek olan, Yeniler Grubu'nun oluşumunda yer almıştır. Askerlik görevi sonrasında, Resim Bölümünün yüksek lisans programına girerek mezun olduğu 1947 yılına dek Léopold Lévy atölyesine devam etmiştir³.

* Yard.Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sanat Eğitimi Bölümü, Öğretim Üyesi.

1 Engin Koparan, "Ferruh Başağa: Sanat Yapıtını İnsan Düşüncesi Ortaya Koyar.", **Anons**, Sa.13, Nisan 1992, s.12.

2 Anonim, "Ferruh Başağa", **Günümüz Türkiye'sinde Kim Kimdir?**, İstanbul, 1988, s.118.

3 Ferruh Başağa ile görüşme, 6 Kasım 1989, Kızıltoprak, İstanbul.

Akademi reformu paralelinde, 1937 yılında resim bölümü başkanlığına Leopold Lévy getirilmiş 1940 yılında da lisansüstü eğitim programı açılmıştır. Kemal Sönmezler, Nuri İyem, Ferruh Başağa, Turgut Atalay, Selim Turan, Agop Arad, Avni Arbaş, Mümtaz Yener, Fethi Karakaş, Haşmet Akal aşağı yukarı aynı dönemde, değişik atölyelerde eğitim görmüş arkadaşlıkları olan, ortak sanat görüşü çevresinde toplanan kişilerdi. Yüksek Lisans eğitimine başladıkları sırada, "Türk resminde salt doğa sevgisine dayanan anlayışla yapılmış portre, peyzaj, natürmort türünde yapıtların yoğun ve batı taklitçiliğinin egemen olduğu" görüşünde birleşiyorlardı. Sanatçının yaşadığı toplumun gerçeklerini eserlerinde yansıtması gereğine inanan, yukarıda adı geçen ressam, 1941 yılında Kemal Sönmezler'in çabalarıyla "Yeniler Grubu" adı altında birleşerek etkinliklerine başladılar. Grubun ilk etkinliği 10 Mayıs 1941 tarihinde, Matbuat Umum Müdürlüğü salonunda açılan "Liman Şehri İstanbul" başlıklı sergiydi⁴. Ferruh Başağa bu sergiye katılmadı. Çünkü Akademiden mezun olduktan sonra, 1941 yılında askerlik görevini yapmak üzere Trakya'ya gitmişti. Terhis olduğu 1943 yılına dek resim çalışmalarından uzak kalmıştı⁵.

Ferruh Başağa "ilk dönemim" olarak nitelendirdiği 1935-1945 yılları arasında peyzaj, natürmort ve portre türünde çalışmaktaydı⁶. Mimar Sinan Üniversitesi Resim Heykel Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan, 1940 tarihli "Manzara" sanatçının bu dönem çalışmalarına örnek gösterilebilir (Res.1). Akademi'de Zeki Kocamemi'nin öğrencisi olan Başağa "O'ndan Konstrüktivizmi" öğrendim der⁷. Konstrüktivizmin Türk resmindeki yansıması, resim yüzeyinin geniş geometrik alanlara bölünmesi, nesne ve objelerin de aynı yöntemle modle edilmesi şeklinde olmuştur. 1928'lerde Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği ile yeni bir üslup olarak Türk resmine giren kübist ve konstrüktivist anlayış uzun yıllar varlığını sürdürmüştür. 1914 kuşağından sonra Kocamemi ve

4 Kıvanç Osma, "Yeniler Grubu" (H.Ü. Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1990.

5 Ferruh Başağa, Görüşme.

6 Esra Aliçavuşoğlu, "Geometrik Duyarlılıklar.", **Cumhuriyet Gazetesi**, 27 Ocak 2000, s.13.

7 Engin Koparan, **a.g.e.**, s.12.

arkadaşları Türk resmine deseni yeniden getiren kuşak olarak kabul edilmektedir. Kocamemi uyguladığı eğitimde de deseni önemsemiştir. Ferruh Başağa sağlam bir çizgi ve desen hakimiyetini Kocamemi atölyesinde kazanmıştır. Bununla birlikte lise yıllarında edindiği teknik resim bilgisinin de katkısı vardır.

İlk kişisel sergisini, Beyoğlu Kitap Sarayı'nda, 1945 yılında açmıştır. 1946 yılı ve sonrasında, yeni bir usluba yönelik soyut araştırmalara başlamıştır. Sanatçı bu dönemdeki ilk araştırmalarını konkret kübik olarak adlandırmaktadır ve bunların geometrik araştırmalar olduğunu ifade etmektedir⁸. Ferruh Başağa, Türk resim sanatı tarihinde soyutlamaya yönelen ilk kuşak sanatçılar arasında yer almaktadır. 1948 tarihli "Aşk" adlı yapıtı ile Devlet Resim Heykel Sergisi'nde ödül almıştır⁹(Res.2). Bu yapıtta sanatçının lekeli resim anlayışına yöneldiği görülür. Figürler ayrıntıdan arındırılmış ve renk lekelerine dönüşmüştür. 1945 tarihli "Satranç" (Res.3), 1947 tarihli "Sütçü Kadın" (Res.4) adlı yapıtlarında ve 1949 tarihli "Nermin Başağa" portresinde (Res.5) ise sanatçı, geometrik soyutlamanın, kendi resminin oluşum süreci içindeki erken tarihli örneklerini vermektedir. Bu yapıtlar figür kaynaklı geometrik çalışmalardır. Türkiye'de soyut sanat başlıca geometrik soyut ve lirik soyut olmak üzere iki koldan gelişmiştir. 1950'lerden sonra yaygınlaşan soyut anlayış sanatçılar arasında bir moda gibi yayılmıştır. Dönemin etkisi ile bir çok sanatçı bu yeni plastik dili benimsemiştir. Bununla birlikte soyut anlayışı kısa sürede terk edenlerin sayısı sürdürenlerden çok olmuştur. Altmışbeşinci sanat yılını dolduran Ferruh Başağa ise 1940'lı yılların sonlarından bu güne dek soyut anlayışta resim yapmayı tutkuyla ve ustalıkla sürdürmüştür.

Akademi'de estetik ve mitoloji dersleri veren Ahmet Hamdi Tanpınar, etkinlikleri üzerine yazdığı yazılarla Yeniler Grubu'nu desteklemiştir. Yeniler Grubu üyelerinden biri olan Ferruh Başağa'nın resimlerini öğrencilik yıllarından beri tanıyan ve gelişimini izleyen Tanpınar, 1952 yılında Maya Galerisinde açılan Ferruh Başağa ve Nuri

8 Ferruh Başağa, Görüşme.

9 Adnan Turani, "Türk Resminde Soyut Eğilimler.", **Başlangıcından Bu Güne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi II** İçinde, İstanbul, 1981, s.139.

İyem sergilerini değerlendiren yazısında Başağa'nın resminde nesnelere ve objelerin, her geçen gün biraz daha gerçeklikten uzaklaştığını söyleyerek "*Ferruh'un mücerred sanatı, non figüratif sevmesine hiç hayret etmem*" demektedir. Sanatçının, varmak istediği noktanın bir teknik ve renk fantazisi olduğunu vurgulayan yazar sergide yer alan resimlerine değindikten sonra "*Eminim ki Ferruh, bir gün sanatının tam sırrını elde edecek ve bir alaimisema sakini gibi gözlerimizin önünde sadece saf renklerin senfonisini çınlatacaktır. Evet, bir gün onunla beraber 'ne görünüş, ne realite vardır. Sadece renkler vardır. Yaşasın renkler' diye bağırabiliriz*" sözleriyle adeta Başağa'nın 1970 sonrasında varacağı noktaya işaret etmektedir¹⁰.

Ferruh Başağa resmin yanı sıra 1950'lerde mozaik ve 1960'larda vitray çalışmalarına başlamıştır. 1971 yılında, uygulamalı sanatlar atölyeleri kurulduğunda Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun tavsiyesiyle mozaik ve vitray atölyelerinde ders vermek üzere Akademi'ye davet edilir. Görevi kabul eden sanatçı on yıl kadar bu atölyelerde hocalık yapar ve 1981 yılında emekli olur¹¹. Heybeliada Deniz Harp Okulu, Preveze Deniz Savaşı'nı konu alan 1956 tarihli mozaik pano, İzmir Efes Oteli, mozaik pano, İstanbul Tarabya Oteli, vitray, bu uygulamalarından bazılarıdır¹².

Başağa'nın resmi 1970'lerde doğa unsurlarından neredeyse tümüyle sıyrılmış, kompozisyonlarda renk, ışık, çizgi gibi resimsel öğeleri ön plana çıkarmıştır. 1980'lerde ise onun resmi artık tümüyle dikey ve yatay renk alanlarının tasarımına dönüşmüştür (Res.7). Boya önceki dönemlere göre daha şeffaftır, birbiri içinde eriyerek tonlamalar oluşturmaktadır. Bu yıllarda kompozisyonlardaki yatay yönde kavisli alanlar, dikey renk alanlarının egemenliğini kırmakta, bir anlamda kontrastlık yaratmaktadır (Res.6). Bu kavisli alanlar izleyicide kayık izlenimi uyandırmıştır. Ferruh Başağa resimlerinde doğa kaynaklı bir soyutlamanın peşinde değildir yapıtlar tümüyle tasarım kompozisyonudur. Böylesine bir izlenim, resimsel mantığının izleyiciye

10 Ahmet Hamdi Tanpınar, "İki Mühim Sergi", **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Kasım 1952, s.2, 4.

11 Ferruh Başağa, Görüşme.

12 Ferit Edgü, **Ferruh Başağa 50. Sanat Yılı Kataloğu**, İstanbul, y.t., s.6.

doğru ulaşmasını engellediğinden sanatçıyı, kavisli alanları kompozisyonlarından çıkartmaya itmiştir¹³. Nazan İpşiroğlu da Başağa'nın resimlerindeki gizemi sorgularken açılım yaratmak için ürettiği sorular arasında “eğrilerin oluşturduğu biçimler sonsuzluğa açılan gemiler mi?” diyerek bu formun bir nesnenin görüntüsel göstergesi olma olasılığını vurgulamıştır. İpşiroğlu'nun sanatçının yapıtlarında ilk bakışta gördüğu müzikselliğidir. Yatay ve dikey yönde incelip uzayan, birbiri içinde eriyerek tonlamalar oluşturan renk alanlarını füğ ile örtüştürmektedir¹⁴. Yatay alanlar melodi, dikeyler armoni, renk tonlamaları ise tınıya karşılık gelmektedir. Resimlerin müzikle yakınlığı hesaplanmış değildir. Raslantısal bir benzerlikten öteye geçmemektedir.

Sanatçı son yıllarda resim ne kadar sade olursa etkisinin o kadar artacağı görüşü doğrultusunda form üzerine yoğunlaşmıştır¹⁵. Pramidal formu temel alan kompozisyon çeşitlemelerine yönelmiştir. Önceki dönemden farklı olarak renk alanlarını siyah çizgiler sınırlamaktadır. Ferruh Başağa, ulaştığı özgün dilin, renk, ışık ve form araştırmalarına dönük tekrarını, kendi resim dilini zenginleştirmeye yönelik olarak sürdürmektedir.

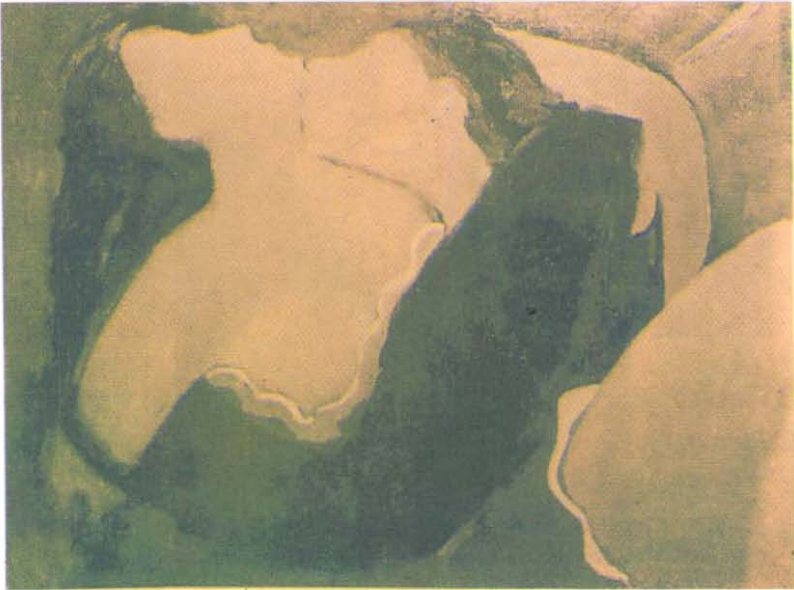
13 Esra Aliçavuşoğlu, **a.g.e.**, s.13.

14 Nazan İpşiroğlu, “Kurgu ve Sezgi: Ferruh Başağa'nın Resimlerindeki Müziksellik.”, **Milliyet Sanat**, Sa.337, 1 Haziran 1994, s.26-28.

15 Necmi Sönmez, “Kalpteki Ses:Form ve Renk.”, **Cumhuriyet**, 18 Ocak 2000, s.6.

Resim 1. Ferruh Başağa "Manzara", 1940, T./YB., 65x80 cm.
MSÜ Resim Heykel Müzesi Koleksiyonu, Env.No. 7810

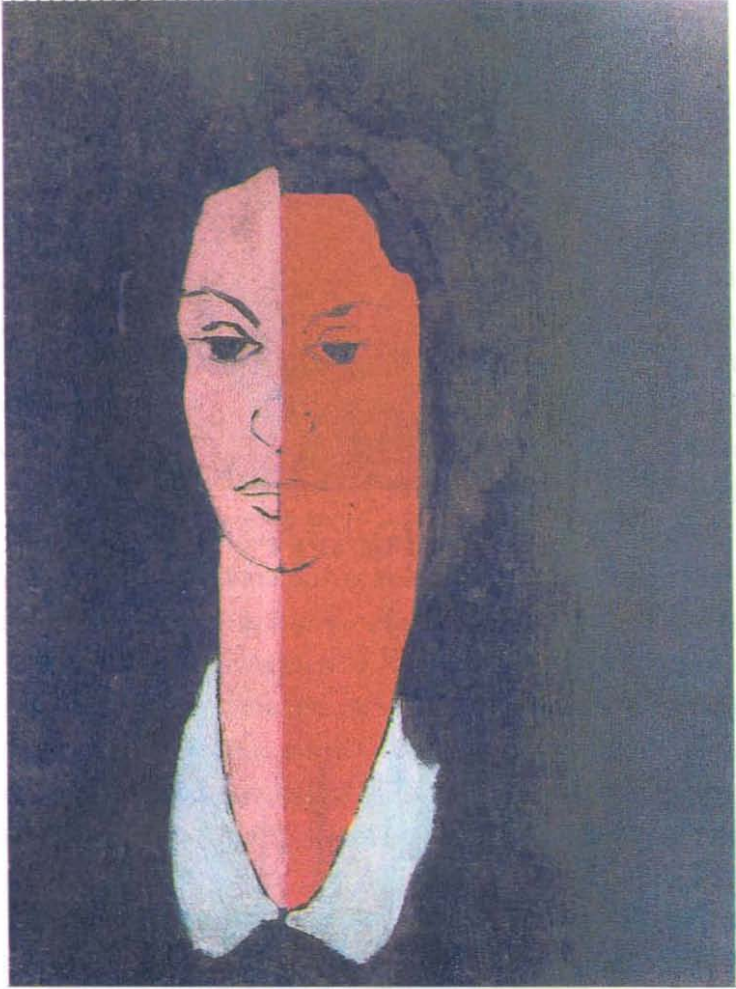
Resim 2. Ferruh Başağa "Aşk", 1948, 60x85 cm.
Özel Koleksiyon, Adnan Turani. a.g.e.

Resim 3. Ferruh Başağa "Satranç", 1945, T./YB., 65x65 cm.
Sanat Çevresi 1986, Şubat, s.13.

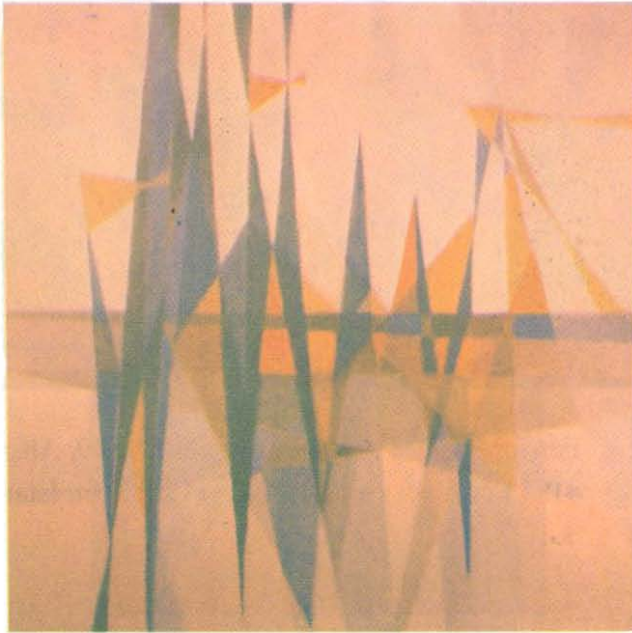
Resim 4. Ferruh Başağa "Sütçü Kadın", 1947, T./YB., 90x60 cm.
Sanat Çevresi 1986, Şubat, s.13.

Resim 5: Ferruh Başağa, “Nermin Başağa”, 1949, Ahşap/YB.,
41x31 cm., **Aykırı İşler** Sergi Kataloğu, İstanbul 2001,
s.12.

Resim 6. Ferruh Başağa "Soyut Kompozisyon", 1982
Ferit Edgü, a.g.e. s.1.

Resim 7. Ferruh Başağa "Soyut Kompozisyon", 1984
Ferit Edgü, a.g.e. s.1.